

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ İLMİ EDEBİ MESLEKİ AYLIK DERGİ

Cilt : XI Sayı : 6

KASIM — ARALIK 1972

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

SİZDEN ÖNCE GELENLERİN DURUMU
SİZİN BAŞINIZA GELMEDEN CENNETE
GİRECEĞİNİZİ Mİ ZANNETTİNİZ? PEY-
GAMBER VE ONUNLA BERABER MÜ'-
MİNLER: «ALLAH'IN YARDIMI NEZA-
MAN?» DİYECEK KADAR DARLIĞA VE
ZORLUĞA UĞRAMIŞLAR VE SARSIL-
MIŞLARDI; İYİ BİLİN Kİ ALLAH'IN YAR-
DIMI ŞÜPHEŞİZ YAKINDIR.

(Bakara : 214)

İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşlerini
Fiilen İdare Eden Sorumlu Müdür
M. SAİM YEPREM
Diyamet İşleri Başkanlığı
Derleme ve Yayın Müdürü

Büyük Türk Hadis Âlimi KISSİ

— II —

Yazan:

M. Saim YEPREM

Diyanet İşleri Başkanlığı
Derleme ve Yayın Müdürü

Bundan önce bu konuda yayınladığımız makalede hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdiğimiz Abd b. Humeyd el-Kıssî'ye ait bir müsnedin ve bir de sülâsiyyâtın mevcudiyetinden bahsetmiştik. Bu yazımızda bu eserleri tanıtmaya gayret edeceğiz. (1).

A — M ü s n e d - i K i s s î : Kıssî'nin burada tanıtacağımız Müsnedi İst. Ayasofya Kütüphanesi 894 numarada kayıtlı el yazması nüshadır.

Kitap, tam âharlı kalın kâğıtlara arap neshi ile yazılmış olup 186x291 eb'adındadır. Yazılar 115x198 boyunda 19 satırdır. Yazıların etrafı altın yıldız cetvellidir. İlk iki safideki altın yıldız cetvelin dışında lâcivert bir cetvel daha vardır. Mihrabiye altın yıldız ve lâcivert, beyaz, pembe, kırmızı, turuncu, yeşil renklerle müzeyyen ve müzehheptir. Kitap alaturka, dışı nefti ve içi kırmızı meşin olup, miklebi ve kapakları altın yıldız şemşeli ve zencirenkli, şemse ve zencirekler kabartma rûmî tezyinatla süslü ve kendinden şfrazeli ciltlidir. 204 varak, 408 sahifedir. Fihristi yoktur.

Kitabın tarif ve tasnifine bundan sonra varak numaralarını vermek suretiyle devam edeceğiz.

Varak I/a: Üst sol köşeye doğru «Damatzâde Ahmed efendi dâîlerinden» ibaresinin hattı sülûs ile yazılmış ve rihlanmış olduğunu görüyoruz. Bunun altında evvelce muhtelif sebeplerle bahsetmiş olduğumuz Tarih-i Taşkendi'den alınmış, müelliften bahseden bir parça mevcuttur ki nesh-ta'lik yazı ile yazılmıştır.

- (1) Müsned tabiri, konularına göre değil de hadisi rivayet eden sahabilere göre tertib edilmiş hadis kitapları için kullanılmaktadır. Burada hadisler ister sahih, ister hasen isterse zaif olsun ayırım yapmadan bir râvinin rivayet ettiği hadisler bir araya toplanır. Müsnedler bazan râvî isimlerinin alfabetik sırasına göre veya kabilelere göre yahut ilk müslüman oluşlarına, nesebeplerindeki şerefe veya bunun gibi başka esaslara göre sıralandırılırlar. Bazı müsnedler sadece tek sahibinin hadislerine dayanır (Ebu Bekr'in müsnedi gibi). Bazıları ise sahâbilerden bir topluluğu esâs alır. (Müsned-i erbaa, müsned-i aşara gibi.) Bir kısım müsnedler de bir sıfatta birleşen sahabilere dayanır, (Müsned-i mukillîn, Mısır'a yerleşen sahâbiler Müsnedi gibi.)

(Bkz. er-Risâletu'l-Müstatrafe, Muhammed b. Ca'fer el-Kettâni. s. 52, Karaçi 1960) Sülâsiyyât tabiri de iki şekilde anlaşılmaktadır :

a — İçinde hep «üç şey» den bahseden, üçlü taksimleri ihtiva eden hadisler.

b — Musannif ile Resûlullah Efendimiz arasında üç ravi bulunan hadisler.

Teâmülde sülâsiyyât tabiri ikinci mânada gelmektedir. Burada tavsif edeceğimiz «Sülâsiyyât-ı Kıssî» üçer râvili hadisleri ihtiva eden eserdir.

Bunun da altında Sultan Mahmud'un tuğrasını ve الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله ibaresini ihtiva eden bir mühür, onun yanında kitabın numarası olan 894 rakamını ve bunların altında noktasız ta'lik yazı ile yazılmış şu vakfiyeyi görüyoruz:

قد وقف هذه النسخة الجليلة سلطاننا الاعظم والحاقدان المعظم مالك البرين والبحرين حادم الحرمين الشريفين السلطان ابن السلطان السلطان الغازى محمود خان وقفاً صحيحاً شرعياً لمن طالع وتلى اكرمه الله تعالى بالزلف والحسنى حرره الفقير احمد شيخ زاده المفتش باوقاف الحرمين الشريفين غفر لهما.

Bu vakfiyenin altında da ayrıca bir mühür mevcuttur. Ayrıca sahifenin sol kenarında noktasız ta'lik ile yazılmış ve okunamıyan bir yazı vardır.

Varak I/b, Mihrabiyyenin altında bulunan besmeleden sonra kitap şu şekilde başlamaktadır:

اللهم صل على محمد وعلى آل محمد اخبرنا الشيخ الامين تقي الدين ابو الخطاب محفوظ بن عمر بن ابى بكر بن الحامض الحنبلى البغضادى قال اخبرنا الشيخ الاجل ابو المحاسن عبد الله بن عمر بن اللتى قراه عليه وانا اسمع فى جمادى الاولى سنة سبع وعشرين وستمائة قال اخبرنا ابو الوقت عبد الاول بن عيسى بن شعيب المحرى قال انا ابو الحسن عبد الرحمن بن محمد بن مظفر الداودى قراءة عليه فاقروا قال انا ابو محمد عبد الله بن احمد بن حمويه السرخسى قراءة عليه من اصله فى المسجد الجامع بوشىخ فى سنة احدى وثمانين وثلثمائة قال انا ابراهيم بن حريم الشاشى قال ثنا ابو محمد عبد بن حميد بن نصر

ibarelerinden sonra Abd b. Humejd Müsned'e şu hadisle başlamaktadır:

مسند ابى بكر الصديق رضى الله عنه، قال انا يزيد بن هرون قال انا اسمعيل بن ابى خالد عن قيس بن ابى حازم عن ابى بكر الصديق رضى الله عنه قال انكم يقرؤن هذه الاية يا ايها الذين امنوا عليكم انفسكم لا يضركم من ضل اذا هتديتم وانى سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول ان الناس اذا راء الظالم فلم باحد واعلى يديه اوشك ان يعمهم الله بعقابه

Bu hadisi şerifin bittiği yerde müzehhep bir duraktan sonra hadisler başlamaktadır. Umumiyet itibariyle bütün duraklar müzehhep olup müsnedlerin başlıkları da muhtelif renklerle müzeyyen ve müzehheptir. Şimdi kitabın muhteviyatının anlaşılabilmesini temin için varaklara göre müsnedlerin bulunduğu yerlerin bir listesini veriyoruz ki bu aynı zamanda genel bir fihrist mahiyetini alacaktır.

Varak 2/B	Müsned-i Ömer b. Hattab	(R.A.)
» 9/a	» Osman b. Affan	»
» 11/a	» Ebî-l-Hasen Ali b. Ebî Talib	»
» 16/b	» Ez-Zübeyr b. el-Avvam	»
» 17/a	» Talha b. el-Cüneyd	»
» 18/a	» Saîd b. Zeyd	»
» 21/b	» Sa'd b. Ebî Vakkas	»
» 25/a	» Abdurrahman b. Avf	»
» 26/a	Hadis-i Übeyy b. Ka'b	»
» 30/b	Müsned-i Abbad b. es-Sâmit	»
» 31/b	» Ebî Katade b. Rebiî el-Ensârî	»
» 32/b	» Ebî-d-Derdâ	»
» 34/a	Hadis-i Huzeyme b. Sâbit	»
» 34/b	» Ebî Eyyub el-Ensârî	»
» 36/a	Müsned-i Ebî Mes'ud el-Ensârî	»
» 37/a	» Zeyd b. Sâbit	»
» 41/b	Hadis-i Zeyd b. Halid el-Cühenî	»
» 42/b	» Zeyd b. Harise	»
» 46/b	» Abdurrahman b. Habbar es-Süllemî	»
» 48/a	» İbn-i Ebzî	»
» 48/a	» Abdurrahman b. Osman et-Teymî	»
» 48/b	» Abdurrahman b. Şebed	»
» 48/b	» Âmir b. Rabîa	»
» 49/b	Müsned-i Abdillah b. Amr	»
» 54/b	» Ebu Bürde	»
» 55/b	» Muhammed b. Cahş	»
» 57/a	» Ka'b b. Ucre	»
» 57/a	Hadis-i Kâ'b b. Melik	»
» 57/b	» Osman b. Hanîfe	»
» 58/a	» Osman b. Ebî Âsım	»
» 58/a	» Ca'de	»
» 58/b	» Nâbi' b. Abd-il-Hâris	»
» 58/b	» İbn-ül-Ekva'	»
» 58/b	» Selême b. Nüaym	»
» 59/a	» Mugîra	»
» 60/b	» Mak'ad b. Yesar	»
» 61/a	» Ya'lâ b. Merre	»
» 61/b	» Şercîd	»
» 61/b	» Muaviye el-Kuşeyrî	»
» 62/a	» Muaviye b. Ebî Süfyan	»
» 66/b	» Sehl b. Sa'd	»
» 82/a	Müsned-i İbn-i Abbas	»
» 98/a	Ehadis-i İbn-i Ömer	»
» 112/b	Müsned-i Ebî Saîd el-Hudrî	»
» 130/b	» Câbir b. Abdillah	»
» 151/b	» Enes b. Malik	»
» 183/b	» Ebî Hüreyre	»

Kitab Varak 204/a'da bitmektedir. Son cümle olarak :

آخر المنتجب والحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيد ولد آدم محمد النبي الاحمى
وعلى اله الطاهرين وعلى اصحابه المستجيبين وسلم تسليماً

Bu bitiştten sonra hattat tarafından yazılmış olan ve yanında çıkmlarla «Osmanlı Devletinde veziri âzâm olan ve Köprülüzâde diye tanınan, fâdil, muhaddis, lugatçı, edib ve Nemçe muharebesinde şehid olup bundan sonra 'Sadr-uş-Şehid' diye tesmiye edilen Mustafa bey..» ibareleri bulunan şu ke-tebe mevcuttur:

تم هذا المنتجب المنيف والمسند المعتمد الشريف على يد العبد الفقير المعتمد على اللطيف
العليم الخبير حسين بن ابراهيم شفى الله جسمه السقيم برسم عين الاعيان وخلاصة
الاقران مسك الختام وواسطة عقد النظام عديم الامثال ذى القدر الخاطر
مولانا مصطفى بك ابن محمد باشا الوزير جعل الله ايامه زاخرة وجمع لنا وله بين
خيرى الدنيا والاخرة فى دولة اغصانها لا تعرف الذبول ونعمة انجمها لا توصف
بالاقول بمنصف شهر المحرم الحرام سنة تسعين من الهجرة قبلها الف عام .
بالقسطنطينية العظمى والتخط المبارك الاعز الاحمى . وصلى الله على نبيه المصطفى
وحسبنا الله تعالى وكفى

Bu ketebeden eserin Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa için hattat Hüseyin b. İbrahim tarafından muhtelif nüshalardan hulasa edilmek suretiyle ıstinsah edildiği anlaşılmaktadır. İstinsah tarihinin de Hicrî 1090 olduğu ve İstanbul'da yazıldığı ifade olunmaktadır.

B — S ü l â s i y y â t - ı K i s s î :

a) Genel olarak: Kıssî'nın burada tanıtacağımız sülâsiyyâtı İst. Nuruosmaniye Kütüphanesi 750/576-5 numarada kayıtlı bir hadis mecmuasının varak 13/a ile 23/a-sı arasında bulunmaktadır. Gayet güzel bir nesih hatla yazılmış ve harekelenmiştir. Sayfalar ufak eb'adda olup 15 satırlı ve yer yer müzehheptir.

Sülâsiyyat, aslında Müsned'den seçilmiş üçer râvîli hadislerden ibarettir. Ayasofya'daki nüshada 50, Nuruosmaniye nüshasında ise 49 hadis mevcuttur. Halbuki Ayasofya nüshasının baştarafında bulunan bir kayıta 51 hadis olduğu yazılmaktaydı. Bu durum, bu sülâsiyyatın sonradan müteahhurin tarafından Müsned'den intihab edildiği intibahı vermektedir ki kuvvetli bir ihtimale böyledir.

b) Rivayet tarikleri :

Sülâsiyyatta 18 muhtelif rivayet tariki göze çarpmaktadır. Bu tarikler sırasıyla şunlardır:

Hadis adedi :

Râviler :

Tarik No : su

١	جعفر بن عون : ايمن بن نائل : قدامة بن عبدالله	١
١	صفوان بن عيسى، يزيد بن ابي عبيد، سلمة بن الاكوع	٢
١	ضحاك بن مخلد، ابوداود السبعي، ابوالحمراء	٣
١	يزيد بن هرون، عاصم بن احوال، عبدالله بن سرجس	٤
١	جعفر بن عون، اسمعيل بن ابي خالد، ابن ابي اوفى	٥
٢	عبدالله بن بكر السهمي، قائد ابو الورقا، ابن ابي اوفى	٦
٢٦	يزيد بن هرون، حميد، انس بن مالك	٧
١	يزيد بن هرون، حميد وتحي الصفوان، انس بن مالك	٨
١	عبدالله بن بكر السهمي، حميد، انس بن مالك	٨
١	عبدالرحيم بن هرون الواسطي الفشاني، قائد بن عبدالرحمن، ابن ابي اوفى	٩
١	ابوجابر، قائد، عبدالله بن ابي اوفى	١٠
٢	علي بن عاصم، ابي هرون العبدى، ابي سعيد الخدرى	١١
١	محمد بن مسلم الطائفي، عمرو بن دينار، جابر بن عبدالله	١٢
٥	يعلى بن عبيد، ابوبكر المديني، جابر بن عبدالله	١٣
١	علي بن عاصم، حميد، انس بن مالك	١٤
١	يزيد بن هرون، ابو ظلال، انس بن مالك	١٥
٢	جعفر بن عون، مسلم الاغور، انس بن مالك	١٦
١	يزيد بن هرون، حريز بن عثمان الرجي، عبدالله بن يصر	١٧

NOT: 7 ve 8 numaralı tarikler aynı olup aralarındaki fark ikinci râvî olan Humejd'e Tahiy es-Safvan'ın refakat etmesinden ibarettir. Bu bakımdan 8 numara iki defa verilmiş ve bu suretle yekûn 18 e bâliğ olmuştur.

c) En fazla rivayet ettiği râviler :

aa — İlk râviler : (Sahabe).

Enes b. Malik'den	32	hadis,
Câbir b. Abdillâh'dan	6	hadis,
Abdullah b. Ebî Evfâ'dan	5	hadis,
Ebû Saîd el-Hudrî'den	2	hadis,
Abdullah b. Sercis	1	»
Ebu-l-Hamra'	1	»
Seleme b. El-Ekva'	1	»
Kadâme b. Abdillâh	1	»
Abdullah b. Bişr'den	1	» rivayet etmiştir.

Açıkça görülüyor ki en fazla hadisi Enes b. Malik'den rivayet etmiş bulunmaktadır. Bu zatın Basra'da bulunması ve uzun müdet orada hadis rivayetiyle meşgul olması, Abd b. Humeyd'e en fazla hadisin o tarikten gelmesine sebep olmuştur denebilir. (Enes b. Malik hakkında bak: İslâm Ansiklopedisi Enes maddesi.).

Müsned'in diğer hadislerindeki durumun nasıl olduğu hakkında bir fikir yürütmek şimdiki halde pek mümkün değildir. Ayrı bir tetkik mevzuudur.

bb — Üçüncü râviler :

Yezid b. Harun'dan	30	hadis,
Ya'lâ b. Ubed'den	5	»
Ca'fer b. Avn'dan	4	»
Abdullah b. Bekr es-Sehmî'den	3	»
Ali b. Âsım'dan	3	»
Safvan b. İsâ'dan	1	»
Dahhak b. Muhalled'den	1	»
Abdürrahim b. Harun	1	»
Ebû Câbir	1	»
Muhammed b. Müslîm'den	1	hadis rivayet etmiştir. Sülâsiyyâtta mevcut hadislerin yarısından fazlasının Yezid b. Harun'dan rivayet edilmesi dikkate şayan bir noktadır.

Yezid b. Harun b. Zâdî, el-Hafız, el-Kudve, Şeyhul'İslâm Ebû Halid es-Sülemî hakkında Zehebî (Tezkiret-ül-Huflaz, Cilt I, Sahife 290, Süleymaniye, İzmirli No: 231) şu bilgiyi vermektedir: (1) «118 senesinde doğmuştur. Asım el-Ahvel, Yahya b. Said ve Süleyman et-Teymî gibi şahısları dinlemiştir. Hafızdır. Ali b. Şuayb, bu zatın yirmidört bin hadisi isnadı ile bildiğini söylemektedir. Fıkıhı da vardır. Gayet salih, mutteki bir zattir. Müellifler kendisinden sıtayışkâr bir lisanla bahsetmektedirler. Sıkadan olduğu muhakkaktır.

Hüseyin kendisi hakkında: ما بالمصريين مثل يزيد بن هرون demektedir. (Bu sözden aslen Mısırlı olduğu anlaşılmaktadır.) Kendisi :

ما كنت قط إلا في حديث فما بورك لي فيه demektedir.

206 senesinin Rabiulâhirin'de Vâsıt'ta vefat etmiştir. Abd. b. Humeyd ve daha birçok zevat kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.

Bu bilgiden Yezid b. Harun'un İran'da bulunduğu ve Abd b. Humeyd'in kendisiyle burada buluşmak suretiyle anlaştıkları tahmin edilebilir.

Bundan sonraki yazımızda Kissi-Buhârî; Kissi-Ahmed b. Hanbel; Kissi-Dârimî karşılaştırmasını vermeğe çalışacağız. (Devamı var)

(1) Bu bilgi ibareden mealen ihtisar suretiyle alınmıştır.